

III. MISCELLANEA

PREOCUPĂRI DE ISTORIE ANTICĂ ȘI MEDIEVALĂ ÎN CADRUL *ASTREI*. STUDIU DE CAZ: *REVISTA TRANSILVANIA* (1868-1919)*

Alexandru NICOLAESCU**

INTERESTS REGARDING MEDIEVAL AND ANCIENT HISTORY IN *ASTRA*. CASE STUDY: *TRANSYLVANIA* MAGAZINE (1868-1919) (Abstract)

This article tries to evaluate how Transylvania magazine helped Romanian historiography to develop and how much space was allocated for works which had as a main subject medieval and antique history. We have analyzed the studies in order to underline the main themes it was dealt with. Nevertheless, we have looked at the authors in order to see to what extent did the magazine publish the papers of professional historians. The research also wants to enrich knowledge about the way in which history was written in the second part of the 19th century and the first part of the 20th century. The documentary base of this research resides in the survey of the contents of Transylvania magazine during 1868-1919, and also in the use of the specific bibliography.

Keywords: *Antiquity; Astra; historiography; Middle Ages; "Transylvania" magazine.*

Revista *Transilvania* a apărut prima dată la 1 ianuarie 1868 și a fost organul oficial al *Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român (Astra)*. Fiind revista unei societăți culturale a publicat studii diverse, dar, în special, contribuții istorice, ca de exemplu: izvoare inedite, studii și recenzii.

Am ales să abordăm acest subiect pentru că cercetătorii care s-au ocupat de preocupările istoriografice ale *Astrei* s-au axat, în principal, pe analiza documentelor

* Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română ca parte din proiectul co-finanțat de Uniunea Europeană prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, în cadrul proiectului *Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale*, Cod Proiect POSDRU/159/1.5/S/141086.

** Doctorand al Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. E-mail: alex_nicolaescu@yahoo.com

inedite publicate de *Transilvania*¹ sau pe concepția istorică a lui George Barițiu², în perioada în care a condus revista. O altă temă a fost legată de activitatea secțiunii istorice a Astrei.³

Studierea și publicarea articolelor referitoare la istoria antică și medievală, cu reverberații asupra continuității românilor în spațiul fostei Dacii antice a fost una dintre metodele de luptă ale românilor transilvăneni față de tendința autorităților de a-i asimila. În acest sens, revista a răspuns unor probleme politice de mare actualitate în acel timp.

Cea mai semnificativă serie de articole/studii publicate a fost reprezentată, cum era de așteptat, de cele referitoare la continuitatea românilor și la teoriile aferente, ce au venit în completarea studiilor demarate de Școala ardeleană.⁴ În perioada în care primul redactor, George Barițiu, a condus *Transilvania* (1868-1889), putem aminti câteva articole și studii semnificative referitoare la temele amintite. Primul de acest fel, intitulat *Pre onorate Domnule!*⁵ și semnat de Ioan V. Rusu, anunța traducerea unei părți din opera lui Robert Rösler, *Romänische Studien. Untersuchungen zur älteren Geschichte Romäniens*, apărută la Leipzig în 1871, referitoare la continuitatea românilor pe teritoriul fostei Dacii antice. Istoricul austriac susținea teza potrivit căreia în timpul retragerii lui Aurelian populația fostei provincii romane ar fi fost mutată în sudul Dunării, unde s-a format poporul român, care de la mijlocul secolului al XIII-lea a început să emigreze în nordul fluviului. După articolul informativ, a apărut seria *Dacii*⁶, în care s-a publicat traducerea

¹ V. Curticăpeanu, *Astra și dezvoltarea istoriografiei românești*, în „Transilvania”, Serie nouă, anul X (LXXXVII), 1981, nr. 11, pp. 9-11; Vasile Curticăpeanu, *Activitatea istoriografică a ASTREI*, în „Academica”, anul XVI, 2006, nr. 52-53, pp. 51-54; Mihai Racovițan, *Preocupări istoriografice ale Astrei între 1867-1918*, în Victor V. Grecu (coord.), *Astra 1861-1991. 130 de ani de la înființare*, Sibiu, 1992, pp. 223-227; Radu Racovițan, *Istoria națională, prioritatea revistei Transilvania între 1868-1918*, în „Transilvania”, Serie nouă, anul XLI (CXLV), 2013, nr. 10, pp. 77-82.

² Vasile Curticăpeanu, *Activitatea istoriografică a lui George Barițiu*, în „Memoriile secției de științe istorice”, seria IV, tomul XII, București, Editura Academiei Române, 1990, pp. 17-27; Daniel Nazare, *Revista Transilvania și pasiunea pentru istorie a lui George Barițiu*, în „Familia Română”, anul 9, 2008, nr. 2-3 (29-30), pp. 12-13; Vasile Netea, *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, București, Editura Științifică, 1966, pp. 282-293; Nicolae Nistor, *Concepția istoriografică a lui George Barițiu*, în „Transilvania”, Serie nouă, anul XVI (XCIII), 1987, nr. 6, pp. III-IV; Corina Teodor, *Abandonarea izolată a confesionalismului. Istoricul profesionist George Barițiu*, în „Marisia”, anul XXVII, 2003, pp. 217-228.

³ Vasile M. Câmpeanu, *Contribuția secțiunii istorice a Astrei pentru colectarea materialului documentar necesar scrierii unei istorii naționale a poporului român*, în Victor V. Grecu (coord.), *Astra 1861-1991. 130 de ani de la înființare*, Sibiu, 1992, pp. 33-37; Vasile M. Cîmpeanu, *Contribuția secțiunii istorice a Astrei la colecționarea documentelor istorice referitoare la istoria poporului român*, în Victor V. Grecu (coord.), *Astra 1861-1950*, Sibiu, 1987, pp. 119-121.

⁴ De altfel problema legată de etnogeneză a devenit o constantă în Transilvania după anul 1867. O explicație ar fi că apariția Austro-Ungariei avea nevoie de susținere ideologică; Victor Sibiuanu, *Atitudine istoricilor români, maghiari și sași față de romanitate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în secolul al XX-lea*, în Ioan Popa, Mihaela Grancea (coord.), *Interferențe culturale în Sibiul secolelor XVIII-XX*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2014, p. 111.

⁵ În „Transilvania”, anul VI, 1873, nr. 16, pp. 182-183.

⁶ *Ibidem*, pp. 183-186 și nr. 17, pp. 196-199.

efectuată de Ioan V. Rusu din opera lui R. Rösler. Seria articolelor referitoare la teoria istoricului austriac a continuat prin *Teori'a lui Rössler despre originea romanilor combatuta si infranta*.⁷

Aceeași teorie a fost abordată și de seria *Teori'a lui Rösler*⁸, aici publicându-se părți din volumul lui A.D. Xenopol, scris ca răspuns la ideile lansate de istoricul austriac și care începea să aibă din ce în ce mai mulți aderenți, mai ales în Imperiul Austro-Ungar. A. D. Xenopol dedica volumul său românilor din Ardeal, iar pentru ca informațiile să fie cunoscute de ei *Transilvania* se obliga să publice mai multe pasaje, printre care *Introducerea și Istoricul întrebării*, considerându-le părți fundamentale ale problematicei. Trebuie spus că în 1885 D. Onciul a încercat să dea și el o replică amănunțită teoriei lui Rösler.⁹ Cei doi istorici români, A.D. Xenopol și D. Onciul, au formulat în acea epocă cele mai ample argumente privind netemeinicia teoriei lansate de Robert Rösler. Folosindu-se de mai multe cronici și documente ei au demonstrat continuitatea populației autohtone în spațiul fostei Dacii antice, aducând ca argumente mențiunile cronicarilor bizantini și ale lui Anonymus. De asemenea, dovezile arheologice, toponimia și hidronimia au fost aduse în discuție de istoricii români care au combătut teoria lui Rösler.¹⁰

Dacă în perioada 1868-1895 majoritatea articolelor/studiilor referitoare la istoria antică au avut ca temă continuitatea românilor pe fostul teritoriu al Daciei antice, după 1896 s-a mai publicat doar un studiu pe acest subiect: *Momente istorice*¹¹, în care a fost analizată evoluția istorică a românilor din Banatul Timișan. Autorul s-a bazat pe informațiile istoricilor antici, redând o mulțime de citate și exemple de toponime. Totuși problema legată de continuitate a mers mai departe în paginile *Transilvaniei*, prin relatări despre cercetările apărute pe acest subiect. Au fost publicate astfel informări despre *Continuitatea românilor în Banatul Timișan*¹², preluate din *Etymologicum Magnum Romaniae*, tomul III, fasc. IV. Studiul amintit trata aspecte legate de individualitatea dialectală și teritorială a românilor și aducea probe despre continuitatea lor în Timiș. Urmând același exemplu, Iosif Sterca-Șuluțiu, în articolul *Originea Românilor*¹³, informa că, sub titlul amintit, ziarul *Ellenzék* din 10 iulie 1901 publicase un studiu istoric. Ultimul articol dorea să pună

⁷ În „Transilvania”, anul IX. 1876, nr. 18, pp. 214-215; Ilie Șandru consideră că articolul, care a fost semnat „Redacția” i-a aparținut lui Barițiu; Ilie Șandru, *A.D. Xenopol despre romanitatea românilor în revista Transilvania*, în Victor V. Grecu (coord.), *Filologie și istorie – Omagiu Marii Uniri*, Sibiu, Societatea de științe filologice din România - Filiala Sibiu, 1990, p. 287.

⁸ În „Transilvania”, anul XV, 1884, nr. 23-24, pp. 182-187; „Transilvania”, anul XVI, 1885, nr. 1-2, pp. 6-12 și nr. 3-4, pp. 6-12, se publica o parte din lucrarea lui A.D. Xenopol, *Teoria lui Rösler. Studiu asupra stăruinței Românilor în Dacia Traiana*, Iasi, Tipografia Națională, 1884. Pentru mai multe lămuriri despre aceste articole vezi: Ilie Șandru, *op. cit.*, pp. 287-290.

⁹ Ioan Bogdan, *Istoriografia Română și problemele ei actuale*, București, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, 1905, p. 16.

¹⁰ Datorită faptului că această teorie a fost amplu dezbătută în istoriografia românească, considerăm că nu este necesar să reluăm analiza acesteia.

¹¹ Vicențiu Grozescu, în „Transilvania”, anul XXVII, 1896, nr. IX, pp. 215-221.

¹² În „Transilvania”, anul XXVII, 1896, nr. VI, pp. 173-182.

¹³ Iosif Șterca Șuluțiu, în „Transilvania”, anul XXXII, 1901, nr. VIII, pp. 213-229.

capăt „fabulei valache” despre originea românilor și despre credința lor potrivit căreia sunt descendenți ai coloniștilor romani din Dacia. După câteva precizări ale lui I. Sterca-Șuluțiu era redat articolul, urmat de mai multe exemple și opinii istorice despre acest episod al luptei istoriografice dintre români și maghiari. Abordarea problemelor legate de continuitate a fost o cale de luptă a românilor transilvăneni pentru emanciparea națională, mai ales în ultima parte a secolului al XIX-lea. Publicarea articolelor cu acest subiect în revista *Astrei* poate fi pusă în legătură și cu serbările dedicate împlinirii unui mileniu de la stabilirea maghiarilor în Câmpia Panonică.¹⁴

Revista *Transilvania* a tratat și alte subiecte referitoare la perioada antică. Cele mai importante au fost: *Comerțiul antic și comerțiul modern*¹⁵, *Mormintele antice romane descoperite la Buda*¹⁶, *Edificiale de palisade și locuitorii lor*¹⁷, *Despre amfiteatrele romane antice*¹⁸, *Vechiul Apulum și ruinele lui*¹⁹, *Archeologia*²⁰, *Arheologicul din Ulpi'a Traiana*²¹, *Suveniri din Rom'a antica*²², *Coliseul său*

¹⁴ Pentru mai multe detalii privind organizarea serbărilor dedicate mileniului maghiar vezi: Rozalinda Poșea, *O festivitate publică controversată: sărbătoarea milleniului*, în „Țara Bârsei”, Serie nouă, 2011, nr. 10, pp. 115-126.

¹⁵ În „Transilvania”, anul I, 1868, nr. 9, pp. 210-212; nr. 10, pp. 222-227; nr. 11, pp. 246-249.

¹⁶ În „Transilvania”, anul I, 1868, nr. 10, p. 240; Articolul anunța că în apropiere de Buda au fost descoperite două morminte, aparținând unei femei și unui bărbat. Era descris inventarul arheologic, specificându-se câte obiecte fuseseră descoperite.

¹⁷ Ieronim G. Barițiu, în „Transilvania”, anul II, 1869, nr. 2, pp. 16-19; Sunt prezentate descoperirile arheologice din apele retrase ale lacului Zürich, în urma iernii anului 1854. La acea dată, în Elveția mai erau cunoscute 140 de „stațiuni” de acest fel. Lacurile unde s-au mai descoperit obiecte asemănătoare erau: Boden, Pfefiker, Wauvic, Zürich, Meilenburg și Geneva. Autorul descria modul în care erau construite locuințele lacustre. Materialul arheologic găsit (oale, cuțite din fier etc.) este și el foarte bine prezentat, la fel și modul de locuire, precum și animalele care fuseseră domesticate. Era subliniat faptul că nu s-au descoperit și resturi umane și nici obiecte care să indice limba, datinile și religia, presupunându-se că locuitorii aparțineau unei populații care trăise în zonă înainte de celtogali. Lipsa resturilor omenești era pusă pe seama faptului că locatarii lacustrelor ar fi plecat în grabă din așezările lor, probabil datorită unui atac. Pe baza resturilor de alimente găsite se presupunea că hrana principală ar fi fost carnea (de toate felurile) și vegetale. Articolul cuprindea și o istoriografie a problemei locuințelor pe palisade, fiind indicați cei mai buni specialiști de la acea dată: Fred Keller, dr. Pallmann, M. Wagner și E. Dresor.

¹⁸ În „Transilvania”, anul IV, 1871, nr. 22, pp. 264-266; Descria *Colosseum*-ul și modul în care arătau amfiteatrele romane, dar și întrebuințarea lor, în special, cu ocazia cuceririi unor noi teritorii sau urcarea pe tron a împăraților romani.

¹⁹ Ioan Valeriu Barcianu, în „Transilvania”, anul VII, 1874, nr. 11, pp. 131-133; nr. 12, pp. 140-143; După o scurtă pledoarie pentru studierea arheologiei în Transilvania, Barcianu analizează cetatea Alba Iulia, pornind de la orașul roman și până la momentul scrierii articolului.

²⁰ În „Transilvania”, anul XI, 1878, nr. 11, pp. 121-122; Se publica raportul expediției lui Grigore G. Tocilescu în Bulgaria, unde fusese trimis de Ministerul de Externe român. „Transilvania” a preluat rezumatul raportului din „Românul”.

²¹ În „Transilvania”, anul XII, 1881, nr. 15-16, pp. 135; O scurtă notă ce prezintă descoperirea unei tăblițe de 1 metru lungime și tot atâta lățime. Fusese descoperită de un țăran din Grădiște, în timp ce ara. Inscriptiile afirmau că un dac bogat a ridicat zeității și familiei un templu. Analizând materialul, se presupunea că în afară de Zamolxis, dacii au mai avut și alți zei, cunoscuți la vremea lor, dar necunoscuți nici măcar de toți specialiștii domeniului. Aceștia ar fi fost: Malagbelu, Bebellahamonu, Benefalu și Manavatu. La final se anunța că tăblița fusese cumpărată de la țăranul român de către Societatea Arheologică din Hunedoara cu 60 fl. valoare austriacă.

*amfiteatrul Flaviilor*²³, *Colonii și sisteme antice de colonizare*²⁴, *Din antichitățile Egiptului*²⁵, *Cele 88 monede romane (antice), găsite în padurea de la Avramesci, județul Tutov*²⁶, *Muzeul istoric și arheologic din Temišoara. Călătorii în interesul științei. Cercetări ulterioare în Oradea-Mare*²⁷ și *Arheologia*.²⁸

G. Barițiu nu a scris niciun articol pe teme de istorie veche, el preluând anumite pasaje din operele istoricilor consacrați, în special de la A.D. Xenopol, și informații despre descoperirile arheologice din timpul său. În perioada în care a redactat *Transilvania*, studiile despre istoria antică au fost semnate de Ioan Valeriu Barcianu, Ieromim G. Barițiu, Sebastian P. Radu, Sim. P. Simon, Demetriu Radu (un studiu pentru fiecare) și Ioan V. Rusu care a publicat o traducere din opera lui Rösler. După cum putem constata, revista nu a publicat lucrări ale cercetătorilor consacrați în acest domeniu.

În scurtă perioadă în care *Transilvania* a fost redactată de Ioan Popescu, 1890-1891, cele mai multe studii de istorie antică au fost elaborate de Atanasie Marienescu.²⁹ El și-a început seria articolelor cu: *Aurelian împăratul și*

²² Sebastianu P. Radu, în „*Transilvania*”, anul XIII, 1882, nr. 3-4, pp. 24-27; nr. 5-6, pp. 44-47; Analizează și descrie viața din Roma antică din toate punctele de vedere, realizând dese comparații cu viața politico-socială și culturală a Greciei antice. O analiză destul de bună și modernă, prezentând atât părțile bune cât și cele mai puțin bune ale celor două societăți. Articolul a reușit să depășească descrierea evenimentială.

²³ În „*Transilvania*”, anul XIV, 1883, nr. 5-6, pp. 35-37; Articolul era preluat din „*Vocă Română*”.

²⁴ G.B., în „*Transilvania*”, anul XV, 1884, nr. 9-10, pp. 68-70; Autorul analizează evoluția coloniilor din Dacia.

²⁵ Sim P. Simonu, în „*Transilvania*”, anul XVI, 1885, nr. 1-2, pp. 12-15; nr. 3-4, pp. 22-27; Articolele reprezintă o descriere naivă a vieții, alimentației și locuințelor vechilor egipteni, fără a se sprijini pe dovezi arheologice ci doar pe descrierile autorilor antici.

²⁶ În „*Transilvania*”, anul XVI, 1885, nr. 11-12, pp. 92-93; Articolul era preluat din ziarul „*Tutova*”, nr. 62. Printr-o notă de subsol se preciza că descoperirea era cunoscută doar de arheologii și istoricii români și străini care erau preocupați dacă teritoriul de mai târziu al Moldovei fusese parte a Daciei Traiane. Monedele au fost analizate de un specialist al perioadei romane, C. Schuchhardt, un discipol al lui T. Mommsen.

²⁷ G. Barițiu, în „*Transilvania*”, anul XVIII, 1887, nr. 3-4, pp. 17-22; nr. 5-6, pp. 33-35; O prezentare a Muzeului de arheologie din „*Ungaria meridională*”. În partea introductivă sunt descrise vestigiile arheologice din zona Deva și Banat. În nr. 5-6 din 1887, se realizează un scurt istoric al cunoștințelor despre împărțirea Daciei. Sunt analizate și cele opt castre romane care ar fi existat în zona Banatului. Articolul a fost împărțit în două părți, reprezentând de fapt o serie de recenzii preluate din: „*Analele Academiei române*”, tomul VIII, secțiunea I, 1886.

²⁸ Demetriu Radu, în „*Transilvania*”, anul XIX, 1888, nr. 23-24, pp. 197-198; Aducea la cunoștință celor interesați descoperirile de monumente din Roma. Este analizată locuința unor persoane importante, în care s-au găsit podoabe și vase, unelte și statui din marmură (una de femeie, alta a împăratului Tiberiu).

²⁹ A. Marienescu (1830-1915) a fost primul român din Ardeal care a început să publice folclor. Ca istoric a cercetat, în principal, epoca lui Negru Vodă (*Negru Vodă și epoca lui*, București, 1909; *Dinastia lui Negru Vodă*, București, 1911). Pentru mai multe detalii privind viața și activitatea lui A. Marienescu vezi: Traian Topliceanu, *Dr. Atanasie Marian Marienescu (1830-1914)*, în „*Analele Banatului*”, anul III, 1930, nr. 3, pp. 1-14; Gh. Cardaș, *Poezii și prozatorii Ardealului până la Unire (1800-1918, Antologie și studiu*, București, Editura Librăriei „Universala” Alcala & Co., 1936, pp. 113-114.

etragerea sa din Dacia³⁰ și a continuat cu: *Crăișorii romani în Dacia pe timpul lăpânirii sarmaților*³¹, *Caucaland în Dacia*³², *Din cari părți ale imperiului roman s'au adus coloniile romane așezate în Dacia*.³³ În perioada amintită P. Broșteanu a publicat *Charta lumii (Orbis Pictus) de castoriu, sêu așa numita Tabula peutingeriana*.³⁴

În timpul redacției lui Zaharia Boiu (1892-1895), au fost publicate următoarele studii: *Sântu romanii din Dacia Traiană descendenți ai coloniilor române și ai poporului Dacū remasă aci și după cucerirea romană, ori nu?*³⁵, *Resultatul învingerilor romanilor asupra dacilor*³⁶ și *Pentru ce s'au romanisat dacii mai ușor ca alte popore?*³⁷ Putem remarca că în această perioadă

³⁰ A. Marienescu, în „Transilvania”, anul XXI, 1890, nr. 10, pp. 341-365; Este unul din primele studii istorice cu aparat critic. Interesant este că autorul se bazează pe sursele din timpul pe care-l analizează, sau pe cele imediat ulterioare perioadei. Evenimentele sunt descrise modern, cu o doză de imparțialitate.

³¹ A. Marienescu, în „Transilvania”, anul XXI, 1890, nr. 11, pp. 389-399; nr. 12, pp. 421-439; Autorul dorea să răspundă la întrebarea, dacă se găsesc urme ale romanilor rămași în Dacia și după anii 270-275. Pentru a lămuri mai bine problema, prezintă o mulțime de date geografice referitoare la perioada studiată. La fel ca și articolul precedent, și acesta este foarte bine documentat și modern.

³² A. Marienescu, în „Transilvania”, anul XXII, 1891, nr. 1, pp. 1-19; nr. 2, pp. 33-45; Marienescu face o analiză lingvistică, topografică și istorică a cuvântului „caucaland”.

³³ A. Marienescu, în „Transilvania”, anul XXII, 1891, nr. 12, pp. 354-364; Autorul este de părere că românii nu s-au ocupat serios de problema coloniștilor romani, iar străinii au tratat-o cu malițiozitate pentru a-i denigra pe români. Se bazează pe foarte multe citări din istoricii perioadei analizate, dar prezintă și ideile istoricilor moderni, pe care le comentează.

³⁴ În „Transilvania”, anul XXII, 1891, nr. 3, pp. 65-76; nr. 4, pp. 97-110; nr. 5, pp. 129-139; nr. 6, pp. 161-173; Analizează „Tabula peutingeriană”, pe baza acestei hărți identifică mai multe localități care aveau continuitate din timpurile antice.

³⁵ Cibleșanul, în „Transilvania”, anul XXIII, 1892, nr. 4, pp. 117-127; nr. 6, pp. 166-173; Recenzeează disertația „Tanulmányok a Romanik Daciai aranzbányászataról” combătând teoriile avansate aici prin indicații punctate, bazându-se pe exemple filologice și topografice în încercarea de a demonstra continuitatea românilor.

³⁶ În „Transilvania”, anul XXV, 1894, nr. 1, pp. 15-27; Era o disertație citită de B. Bașotă la Adunarea generală a Asociațiunii de la Năsăud din 1893. Încearcă să analizeze dacă, cucerirea romană a fost benefică sau nu pentru români. Demonstrația se sprijină pe comparația dintre limba română și latină, prezentându-se mai multe cuvinte românești și latine în încercarea de a arăta înrudirea celor două limbi.

³⁷ În „Transilvania”, anul XXV, 1894, nr. 10, pp. 313-321; O altă disertație a lui B. Bașotă, citită la Adunarea generală din Sebeș (1894). Autorul realizează o scurtă istorie a populațiilor din Italia și a modului în care latinii au ajuns să domine Italia, Grecia, Spania, Galia și mare parte a Europei, Africii și Asiei Mici. Contactul dintre romani și daco-geți este fixat în anul 29 î.Hr., când ultimii au fost învinși de M. Liciniu, nepotul lui Crassus. Autorul susținea că dacii ar fi fost cunoscuți de romani doar din anul 109 î.Hr. În anul 9 î.Hr. dacii s-au bătut în Pannonia cu romanii și au fost înfrânți de Tiberiu, iar în anul 83, Decebal trecea în Moesia și învingea în anul 85 sau 86 armata lui Oppius Sabinus, silindu-l pe Împărat să încheie pacea. B. Bașotă se întreabă ce limbă vorbeau dacii, dacă dezertorii romani se înțelegeau cu ei? În încercarea de a răspunde la întrebare, susținea ideea potrivit căreia Dacia a fost fondată de iliri și populațiile din Italia, din această cauză limba dacilor erau asemănătoare cu a romanilor. Pentru latinizarea Daciei, autorul susținea că au fost aduși coloniști din toate părțile Imperiului Roman. În sprijinul romanizării autorul aducea exemplele Galiei (considerând că în timpul lui Antoniu aproape toată era romanizată) și Spaniei (care în timpul lui Nero deja fusese

A. Marienescu și P. Broșteanu nu au mai fost publicați cu studii referitoare la antichitate, fiind preferat acum B. Bașiotă, care avea o abordare latinistă.

După 1895 revista a continuat să publice articole cu subiecte antice, dar ele au fost destul de puține. Unul din cele mai importante studii de acest fel a fost *Comoara regelui dac Decebal*³⁸, care era de fapt o recenzie amplă a lucrării publicată de Téglás Gábor, director al Școlii de stat din Deva, în *Anuarul IX al Societății istorice și arheologice* din comitatul Hunedoarei. Autorul încerca să aducă noi lămuriri asupra locului în care Decebal și-a ascuns tezaurul înainte de a se sinucide. Pornind de la o reprezentare de pe Columna lui Traian, care înfățișa trei cai încărcăți cu o mulțime de vase, el a făcut diferite speculații cu privire la tezaurul regelui dac. Este calculată și valoarea prăzii romanilor în urma războiului cu dacii, care ar fi ajuns la 5 miliarde 240 milioane florini. Dio Cassius susținea că Decebal și-a ascuns comoara în pârâul Sargetia de lângă Sarmisegetuza, dar Nicolae Togan aprecia că era prea mic pentru a putea ascunde un tezaur. Acest lucru ne indică faptul că autorul are o părere critică asupra izvoarelor istorice, ceea ce este benefic pentru cercetare și pentru o interpretare modernă. N. Togan mai afirma că Dio Cassius trecea de la descrierea găsirii tezaurului lui Decebal la cucerirea Arabiei, fapt ce ducea la concluzia că nu s-a păstrat toată opera sa ci doar o compilație a lui Joannes Xiphilinus. Tot el era de părere că nu toată comoara a fost descoperită, mărturie fiind faptul că încă se mai găseau obiecte de valoare în zonă. De exemplu în 1540 în localitatea Sf. Mărie s-au găsit 40.000 de galbeni cu chipul lui Lysimach, că în 1551 aproape de Deva, câțiva țărani au descoperit aproximativ 100.000 de galbeni și un șarpe de aur. După părerea autorului aceste obiecte făceau parte din tezaurul ascuns de Decebal. Arealul în care s-ar putea afla comoara ultimului rege dac era plasat între localitatea Sf. Mărie și Hațeg, fiind confirmat de descoperirile din zonă.

Una din cele mai interesante serii de articole a fost semnată de G. Vuia, care a studiat istoria băilor publice și a celor din Băile Herculane.³⁹ Tot acum este de remarcat că după o scurtă perioadă de absență, Atanasie Marienescu a revenit în paginile revistei cu articolele *Num roman dela Teodosie cel Mare. 379-395 d.Cr.*⁴⁰

romanizată). În aceste țări, limba latină era vorbită în toate orașele, în vreme ce limba băștinașilor a dispărut treptat. Autorul își pune întrebarea dacă în 117 ani Galia s-a putut romaniza, de ce în 167 de ani Dacia nu s-ar fi putut romaniza? Articolul reprezintă un puternic reviriment al unui punct de vedere latinist, în tradiția Școlii ardelene.

³⁸ Nicolae Togan, în „Transilvania”, anul XXX, 1899, nr. III, pp. 106-109.

³⁹ G. Vuia, *Din istoria Băilor*, în „Transilvania”, anul XXVIII, 1897, nr. V-VI, pp. 79-82; O scurtă istorie a folosirii băilor publice, cu o descriere a celor de pe teritoriul României; G. Vuia, *Din trecutul Băilor Herculane (Mehadia)*, în „Transilvania”, anul XXXI, 1900, nr. IX, pp. 219-226.

⁴⁰ Atanasie Marienescu, în „Transilvania”, anul XXXII, 1901, nr. II, pp. 56-58; Articolul anunța descoperirea de către jelerul Dumitru Sârbu, a unui num (ban vechi), în cetatea veche din comuna Săsciori (Szásycsor), comitatul Sibiu. Descrierea banului era: din aramă, mai mare decât monezile din acel timp, rău tipărit și oval. Pe avers era chipul împăratului roman Teodosie cel Mare, iar pe revers o scenă care-l înfățișa pe Împărat cu un supus îngenunchat și cu locul în care s-a bătut moneda: ASISC. Potrivit autorului, scena reprezenta supunerea unui rege got lui Teodosie.

*Instrumentele de scriere și de cultură la grecii și la romanii vechi.*⁴¹ Ultimul era amplă descriere a modului în care scriau grecii.⁴² Ca o completare A. Marienescu publicat și *Cărămida și Litera*⁴³, unde a descris modul în care se folosea cărămida entru scrierea unor texte, analizând și etimologia cuvântului.

Un studiu reprezentativ și foarte interesant a fost cel semnat de M. Strajan, *Virgiliu*.⁴⁴ Autorul realizează o radiografie a vieții cotidiene din perioada în care a trăit poetul latin, afirmând că în afară de politică și serviciul militar, singura ocupație a unui om liber din Roma antică era agricultura. În urma expansiunii Romei, latinii au uitat această îndeletnicire, atât nobilii, cât și plebeii, dar mai ales poporul de rând. Primii au început să-și cultive domeniile cu ajutorul sclavilor, ei ocupându-se cu politica, iar plebeii au fost aduși la starea de „proletari”, devenind simbriași ai celor puternici. Datorită acestor schimbări, la sfârșitul războaielor civile, societatea romană era pregătită pentru monarhie. În contextul istoric din timpul lui Augustus literatură a beneficiat de un mediu propice pentru a putea înflori. Cel mai distins în acest domeniu a fost, fără îndoială, Virgiliu. Autorul susține că mediul social influențează opera și gândirea unui autor, de aceea a dorit să prezinte în partea introductivă epoca în care a activat Virgiliu. Publius Virgilius, Virgilius sau Virgilius Maro s-a născut în satul Andes, Pietola de azi în Lombardia, lângă Milano și a trăit între 70-19 î.Hr. Autorul prezintă o scurtă biografie a lui Virgiliu afirmând că a fost un apropiat al lui Augustus, dar și cel mai mare poet antic după Homer. Sunt reliefate și nenumărate detalii interesante din viața lui, precum acela că era tăcut și că a dorit să ardă *Eneida* după 11 ani de muncă. M. Strajan susține că a fost cel mai lăudat și imitat poet latin până în Evul mediu. La finalul studiului erau amintite cele mai recente cărți apărute despre Virgiliu, apoi se publicau *Bucolicele*.⁴⁵

Dacă în perioada redacției lui Corneliu Diaconovici (1896-1906) și Oct. C. Tăslăuanu (1907-1914) au continuat să apară articole axate pe istoria antică, în perioada lui Andrei Bârseanu (1915-1919) ele au lipsit din revistă.

Între 1868-1919, *Transilvania* nu a fost foarte preocupată de perioada medievală, totuși, putem remarca câteva contribuții, care au fost la bază disertații și discursuri ținute cu diverse ocazii. Acest lucru s-a datorat interesului scăzut al istoricilor din Transilvania față de Evul Mediu, mult sub nivelul cercetărilor din România perioadei similare.

⁴¹ Atanasie Marienescu, în „Transilvania”, anul XXXIII, 1902, nr. III, pp. 113-118.

⁴² Grecii scriau pe tăblițe cerate (*pinakes, oinakia*) pe care literale se imprimau cu un creion (*grapheion, stylos*) din metal sau os de elefant. Adunate unele peste altele tăblițele formau o carte. Era descris și modul în care se obținea papirusul și cum se scria pe pielea de vițel. Pentru a putea scrie se stătea jos cu genunchii încovoiați sau stăteau pe un scăunel scund și scriau pe genunchi. Romanii au întrebuințat aceleași recuzite și materiale de scriere ca și grecii, scriind doar pe o parte a tăblițelor. Potrivit autorului, tiparul romanilor era reprezentat de scribii care erau puși să copieze operele clasice.

⁴³ Atanasie Marienescu, în „Transilvania”, anul XXXIV, 1903, nr. IV, pp. 191-197.

⁴⁴ M. Strajan, în „Transilvania”, anul XXXV, 1904, nr. II, pp. 68-82.

⁴⁵ *Bucolicele lui Virgiliu*, în „Transilvania”, anul XXXV, 1904, nr. III, pp. 124-143.

Primul studiu cu o temă din istoria medievală a fost *Gheorghe Sîncal și numele de romanu*⁴⁶, care era de fapt un discurs de răspuns al lui G. Barițiu adresat proaspătului membru al Societății Academice Române, A. Papiu-Ilarian. În seria de articole este prezentată viața românilor din timpul feudalismului și până la desființarea iobăgiei. Iosif al II-lea este descris într-o aură de salvator, conturându-i-se imaginea „bunului împărat”.⁴⁷

George Barițiu a publicat și *Despre bellulu civile transilvanu dein anii 1437-1438*⁴⁸, prezentând cauzele revoltei din 1437-1438 și istoricii care se ocupaseră de subiect, printre care: Carol Eder, Iosif Kemény, Ladislau Kövári, Aless. Szilágzi, A. Tr. Laurian și I.V. Rusu. Era de părere că cei enumerați au studiat cu precădere doar desfășurarea răscoalei, pe care G. Barițiu o compară cu retragerea plebeilor și a ostașilor romani pe Muntele sacru (Aventin) în 494 î.Hr., încercând să găsească asemănări și deosebiri între cele două evenimente. Sublinia de asemenea că ziua bătăliei de la Bobâlna nu se cunoaște, ci doar cea în care se încheiase tratatul de pace, 6 iulie 1437, și că *Unio trium nationum* se semnase de frica altor răscoale și a avut ca scop *asuprirea*, în principal, a poporului român din Transilvania.

Chiar dacă se stabilize încă de la apariția revistei *Transilvania* că atât ea cât și *Astra* nu vor dezbate probleme religioase⁴⁹, G. Barițiu a publicat și articole referitoare la acest subiect. Cel mai reprezentativ a fost *Biserica românească în luptă cu reformațiunea*⁵⁰, apărut în mai multe numere ale *Transilvaniei* din anii 1875 și 1876. În ceea ce privește aprecierea sa față de ambele Biserici românești, Remus Câmpeanu consideră că el era convins că au încercat să reprezinte interesele românilor.⁵¹

Un studiu destul de interesant, apărut în perioada în care redactor a fost Ioan Popescu, este *Arabia dela Gurile Dunării*⁵² de Atanasie Marienescu. Autorul prezintă o descriere geografică a Arabiei și câteva date din istoria regiunii, cu multe informații și referințe ale istoricilor antici, dar și de mai târziu. Studiul se axează pe

⁴⁶ G. Barițiu, în „Transilvania”, anul III, 1870, nr. 3, pp. 29-32; nr. 4, pp. 41-45.

⁴⁷ Pentru mai multe detalii privind atitudinea lui G. Barițiu față de împăratul Iosif al II-lea vezi: Liviu Maior, *Habsburgi și românii: de la identitate dinastică la identitatea națională*, București, Editura Enciclopedică, 2006, pp. 48-59.

⁴⁸ În „Transilvania”, anul VI, 1873, nr. 1, pp. 1-4; nr. 2, pp. 13-17.

⁴⁹ *Actele privitoare la Urdirea și înființarea Asociațiunei Transilvane pentru literatur'a romana, si cultur'a poporului romanu, date in Tipariu de insasi Asociațiunea*, Sibiu, Tipografi'a diecesana, 1862, p. 93.

⁵⁰ În „Transilvania”, anul VIII, 1875, nr. 23, pp. 257-259; Tratează propaganda protestantă în rândul românilor, de la Ioan Zapolya până la Mihai Vitcazul (1540-1601).

⁵¹ Remus Câmpeanu, *Un lider al istoriografiei pașoptiste, George Bariț, despre cauzele și începuturile unirii religioase a românilor transilvăneni cu Biserica Romei*, în „Annales Universitatis Apulensis. Seria Historica”, 2005, nr. 9/II, p. 117; Și în lucrarea: George Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea. George Barițiu – Istoric*, vol. III, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980, pp. 110-113, găsim analizate articolele religioase publicate de Barițiu în „Transilvania”. Marica le analizează din punct de vedere conceptual, redând și citări ample din cele considerate relevante.

⁵² În „Transilvania”, anul XXI, 1890, nr. 8, 15 august, pp. 225-237.

explicația lui B.P. Hașdeu legată de numele Basarabiei, care s-ar fi compus din Bas și Arabia, ceea ce ar fi făcut ca provincia să fie cunoscută drept Arabia de la Dunăre. Interpretarea este redată la finalul studiului și nu este combătută, dar nici însoțită de autor. Concluzia cercetării este cu totul depășită în zilele noastre, acceptându-se în unanimitate ideea că denumirea Basarabiei provine de la numele familiei domnitorilor Basarabi din Țara Românească.

Una din cele mai importante lucrări privitoare la istoria medievală a fost reprezentată de seria „Cronica notarului anonim al Regelui Béla”.⁵³ În primul articol a fost analizată opera *Gesta Hungarorum* și lucrările în care a fost studiat Anonymus, mai întâi cele în limba latină (69 opere), germană (49), maghiară (124) și română (15). Apoi a fost publicată *Chronicon Anonymi Belae Regis Notarii. Gesta Hungarorum. Cronica Notarului anonim al regelui Bela. Faptele Ungurilor*, tradusă din limba latină de Mihail Bésán, notar public în Lugoj. Ca mod de publicare s-a folosit redarea pe o pagină în latină și pe pagina următoarea traducerea în limba română. Cronica nu era cunoscută de români, neexistând până la acea dată o traducere. Interesant este că s-a publicat și o fotografie cu pergamentul original pe care era scrisă cronica.⁵⁴

În anul 1902 a apărut unul din cele mai bune studii istorice, semnat de Alexandru Lapedatu. Printr-o notă de subsol se preciza că lucrarea *Radu cel Frumos (Iunie 1462-Ianuarie 1474)*⁵⁵ a fost pregătită pentru seminarul de Istorie veche a românilor de la Facultatea de filologie și litere a Universității din București. Este bazat pe cronicile vremii și pe studii de specialitate, având o abordare modernă și foarte bine documentată.

În perioada în care Andrei Bârseanu a condus *Transilvania* s-au publicat numai două cercetări referitoare la Evul mediu. Ambele au fost publicate în anul 1917. Prima a fost semnată de Ioan Lupaș, care a studiat *Influența reformațiunii asupra bisericii românești din Ardeal în secolul XVI*⁵⁶, un studiu foarte bine documentat și elaborat, urmărind modul în care a pătruns reforma religioasă în Transilvania. A doua cercetare este semnată de Silviu Dragomir, *Studii de istoria mai veche a Românilor de pe teritoriul diecezei arădane*⁵⁷, și este foarte interesantă, deoarece are la început o scurtă analiză a documentelor istorice referitoare la subiect. Notele bibliografice conțin atât surse editate, cât și inedite, analiza este documentată și elaborată modern, oprindu-se în secolul al XVII-lea. Ultimele două lucrări sunt printre cele mai bine documentate din punct de vedere al surselor și putem spune că împreună cu studiul lui Alexandru Lapedatu, prezentat mai sus, sunt cele mai bune analize istorice publicate de *Transilvania* în perioada 1868-1919.

⁵³ În „Transilvania”, nr. I-II, pp. 14-30.

⁵⁴ *Cronicon Anonymi Belae Regis Notarii*, în „Transilvania”, anul XXX, 1899, nr. III, pp. 72-106; nr. IV-V, pp. 132-164.

⁵⁵ Alexandru Lapedatu, în „Transilvania”, anul XXXIII, 1902, nr. I, pp. 13-39; Descrie viața și domnia lui Radu cel Frumos.

⁵⁶ Ioan Lupaș, în „Transilvania”, anul XLVIII, 1917, nr. 1-6, pp. 1-12.

⁵⁷ Silviu Dragomir, în *ibidem*, pp. 12-33.

Concluzii

Revista *Transilvania* a publicat numeroase studii istorice în perioada 1868-1919, încadrându-se în specificul istoriografic al epocii în care a activat.⁵⁸ Deși a publicat mai multe serii de documente inedite, revista a susținut și studii originale, cele mai multe referindu-se la istoria secolelor XVIII-XIX. Chiar dacă au fost mai puțin numeroase, contribuțiile de istorie antică și medievală nu pot fi ignorate, deoarece sunt dintre cele mai bine realizate din punct de vedere științific, istoria medievală fiind reprezentată de nume de referință ale istoriografiei românești, precum Ioan Lupaș, Silviu Dragomir și Alexandru Lapedatu.

Cercetarea noastră și-a dorit să aducă o contribuție asupra manierei în care a fost scrisă istoria în perioada 1868-1919, prezentând și modul de abordare al istoriei antice și medievale în „Transilvania” și în cadrul Astrei. Chiar dacă de cele mai multe ori analiza și informațiile prezentate sunt depășite de stadiul actual al cercetării, ele merită cunoscute, cel puțin pentru a evidenția gândirea și preocupările istoricilor despre epocile aflate în discuție. De remarcat este faptul că cercetarea istoriei antice nu s-a bazat pe studii arheologice, una din cauze fiind slaba dezvoltare a acestora în spațiul românesc.⁵⁹ Lipsa acestor dovezi poate fi cauza pentru care marea majoritate a articolelor publicate au fost descriptive, fără analiză critică.

Una din ideile principale care reiese din studiul de față, este că după 1896 contribuțiile referitoare la continuitatea și originea poporului român nu au mai deținut prim planul, fiind publicată doar o singură astfel de contribuție.⁶⁰ După această dată s-a mers pe publicarea de informări despre articolele scrise de maghiari și sași, pe acest subiect, și pe poziția românilor față de ideile vehiculate. Cauzele acestei evoluții sunt multiple, atât datorită situației social-politice din cadrul Imperiului Austro-Ungar, dar mai ales mutării luptei politice care se axase pe dreptul istoric asupra unui teritoriu, pe alte considerente, devenind primordial aspectul etno-demografic.

Chiar dacă sunt periferice în paginile revistei *Transilvania*, contribuțiile referitoare la perioada antică și medievală relevă modul de înțelegere al istoriografiei române transilvănene din perioada 1868-1919.

⁵⁸ Pentru mai multe lămuriri privind evoluția istoriografiei românești din ultima parte a secolului al XIX-lea și prima a secolului al XX-lea, vezi Al. Zub, *De la istoria critică la Criticism (Istoriografia română la finele secolului XIX și începutul secolului XX)*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985.

⁵⁹ Pentru o scurtă lămurire asupra începutului arheologiei românești vezi: Lucian Boia, *Evoluția istoriografiei române*, București, Editura Universității din București, 1976, pp. 215-229.

⁶⁰ Unii cercetători au avansat ideea potrivit căreia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea cercetarea romanității a fost realizată aproape în exclusivitate de către istoricii sași și maghiari din Transilvania; Victor Sibianu, *op. cit.*, p. 111.

Tabelul 1. Numărul studiilor cu subiecte de istorie antică și medievală publicate de revista *Transilvania* în perioada 1868-1919⁶¹

Anul	Istorie antică		Istorie medievală
	Subiectele abordate:		
	Continuitate	Diverse	
1868		2	
1869		1	
1870			1
1871		1	
1872			
1873	2		1
1874		1	
1875			1
1876			
1877			
1878		1	
1881		1	
1882		1	
1883		1	
1884	1	1	
1885	1	2	
1886			
1887		1	
1888		1	
1889			
1890		2	1
1891		3	
1892		1	
1893			
1894		2	
1895			
1896	2		
1897		1	
1898			
1899		1	1
1900		1	
1901	1	1	
1902		1	1
1903		1	
1904		1	
1905			

⁶¹ Pentru o idee generală despre frecvența publicării studiilor cu subiect de istorie antică și medievală redăm tabelul de mai sus.

1906			
1907			
1908			
1909			
1910			
1911			
1912			
1913			
1914			
1915			
1916			
1917			2
1918			
1919			
Total	7	29	8